

Magtanvendelse i folkeskolen – den juridiske ramme

Baggrunden for konferencerne er Tape-sagen med den døve elev, som var urolig og skrigende og derfor fik sat tape over munden.

VL dom af 28.01.2004: frifindelse for overtrædelse af voldsbestemmelsen i straffelovens § 244:

– enkeltstående tilfælde/ dagligdags hændelse i skolernes hverdag???

VL lagde til grund, at den pågældende elev ”på det pågældende tidspunkt var en stærkt urolig og aggressivt handlende dreng”. Efter episoden blev der indledt behandling med Ritalin.

VL fandt det bevist, at drengen på det pågældende tidspunkt opførte sig så aggressivt, at det var berettiget at fastholde ham.

Desuden blev det lagt til grund, at den lærer, der satte tape over drengens mund, alene gjorde dette ”med det formål at aflede hans opmærksomhed for at hjælpe ham ud af den affekt, han befandt sig i”. Retten anså i øvrigt, at det ”var nødvendigt at aflede [drengens] opmærksomhed for at få ham ud af de tilstand, han var i på det relevante tidspunkt”. De to lærere havde alene søgt at hjælpe drengen.

Det blev ikke anset som bevist, at tapen havde været placeret over drengens mund i længere tid end et minut eller på en måde, som forhindrede drengen i at trække vejret gennem munden.

I lyset heraf var de to læreres handlinger ikke retsstridige, og de blev enstemmigt frifundet af domsmændsrettens tre juridiske dommere og tre lægdommere.

Dommen skal forstås som resultatet af en konkret bevisbedømmelse efter en temmelig indgående bevisførelse med mange nuancer og usikkerhedsmomenter. Hvad var der egentlig sket? Hvordan havde forløbet været? Hvem havde gjort hvad? Hvad kunne der med rimelig sikkerhed udledes af, hvordan de enkelte aktører havde opfattet situationen og efterfølgende beskrevet den?

Afgørelsen siger ikke ret meget om, hvor grænserne går for fysisk magtanvendelse, hverken i almindelighed eller i et specielt tilfælde som det foreliggende. Den siger slet ikke noget om, det i almindelighed er tilladt at lukke munden på nogen med pakketape. For en sikkerheds skyld tilføjede landsretten, at tilsvarende handlinger under andre omstændigheder kunne være strafbare. Rent juridisk havde retten ikke behøvet at ytre sig om dette spørgsmål; men der har åbenbart været et – helt forståeligt behov for at lægge afstand til den opfattelse, at der med frifindelsen var givet grønt lys for at sætte pakketape over munden på støjende elever.

Det som retten tager stilling til i en konkret straffesag er den tiltale, der er rejst. Er den anklagede skyldig eller ej, ud fra de fremførte bevisligheder? Det er ikke rettens opgave at udstikke mere almindelige retningslinjer for et bestemt område. Så den del af Tape-sagen, som udgøres af dommen i straffesagen, kan ikke bruges til ret meget, når det drejer sig om at blive klogere på retstilstanden med hensyn til lovlig magtanvendelse. Derimod har det samlede sagskompleks jo tydeligvis været kolossalt vigtig som katalysator for en bredere diskussion.

Rapport fra CLH:

Der er en udbredt opfattelse af, at der forekommer situationer, hvor anvendelse af magt i en eller anden forstand er nødvendig. Rapporten peger med rette på, at der er behov for at synliggøre de problemer, som tilsyneladende findes i folkeskolen. Derved kan der skabes et grundlag for debat om, hvad der bør gøres, sådan at opgaverne løses bedst muligt. En sådan diskussion inden for folkeskolens rammer kan i sig selv samle og nyttiggøre indhøstede erfaringer, bidrage til udviklingen af de fagetiske standarder og fremme en god praksis. En bredere offentlig debat kan desuden være relevant for at afklare, om der er behov for nye regler eller for tilførsel af særlige ressourcer, f.eks. midler til forsøgsprojekter, efteruddannelse, administrative tiltag osv.

Umiddelbart kan det være lidt forvirrende, at diskussionen på samme tid kommer til at dreje sig om praksis i folkeskolen generelt og om praksis i forbindelse med den vidtgående specialundervisning. Det kan imidlertid være en fordel at behandle hele feltet samlet, for de grundlæggende principper bør nok være de samme, og i praksis vil overgangene mellem problemstillingerne i de forskellige sammenhænge formentlig være ganske flydende. Noget andet er så, at problemskabende adfærd i

givne sammenhænge ikke nødvendigvis skal håndteres på samme måde, for der skal selvfølgelig tages hensyn til, at der kan være tale om meget forskelligartede grupper af børn og unge, og at deres adfærd kan have forskellige betydninger og årsager.

Overordnet bør det fastholdes, at spørgsmålet om magtanvendelse skal ses i lyset af de grundlæggende principper for folkeskolens virksomhed.

Det er også vigtigt at holde sig for øje, at fysisk magtanvendelse ikke er den eneste type af foranstaltninger, som kan udgøre et væsentligt indgreb i en elevs selvbestemmelse, personlige integritet eller udfoldelsesmuligheder.

Reglerne om orden og samvær bygger – helt fornuftigt og rimeligt – på en erkendelse heraf, og der er god grund til at holde fast i, at spørgsmålet om disciplin i folkeskolen bør behandles samlet i sin fulde udstrækning, også når det drejer sig om at fastlægge og håndhæve grænserne for det lovlige.

Reglerne på skoleområdet:

Folkeskoleloven af 2000

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

§ 2. Folkeskolen er en kommunal opgave. [...] Kommunalbestyrelsen fastlægger, jf. § 40, mål og rammer for skolernes virksomhed inden for denne lov. [...]

§ 40. Kommunalbestyrelsen har det overordnede ansvar for kommunens skolevæsen og påser, at alle undervisningspligtige børn i kommunen indskrives i folkeskolen eller får en undervisning, der står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen. Kommunalbestyrelsen fastlægger mål og rammer for skolernes virksomhed. Kommunalbestyrelsen fører tilsyn med skolernes virksomhed.
[...]

TILBAGE TIL § 2:

§ 2. Folkeskolen er en kommunal opgave. [...]

Stk. 2. Den enkelte skole har inden for de givne rammer ansvaret for undervisningens kvalitet i henhold til folkeskolens formål, jf. § 1, og fastlægger selv undervisningens organisering og tilrettelæggelse.

Stk. 3. Elever og forældre samarbejder med skolen om at leve op til folkeskolens formål.

§ 42. Ved hver selvstændig skole oprettes en skolebestyrelse [...]

§ 44. Skolebestyrelsen udøver sin virksomhed inden for de mål og rammer, som kommunalbestyrelsen fastsætter, jf. § 40, og fører i øvrigt tilsyn med skolens virksomhed.

Stk. 2. Skolebestyrelsen fastsætter principper for skolens virksomhed, [...]

[...]

Stk. 4. Skolebestyrelsen godkender undervisningsmidler og fastsætter ordensregler.

[...]

Stk. 9. Skolebestyrelsen kan afgive udtalelse og stille forslag til kommunalbestyrelsen om alle spørgsmål, der vedrører den pågældende skole. Skolebestyrelsen skal afgive udtalelse om alle spørgsmål, som kommunalbestyrelsen forelægger den.

[...]

§ 45. Ved hver selvstændig skole ansættes en leder. Skolens leder har den administrative og pædagogiske ledelse af skolen og er ansvarlig for skolens virksomhed over for skolebestyrelsen og kommunalbestyrelsen.

Stk. 2. Skolelederen leder og fordeler arbejdet mellem skolens ansatte og træffer alle konkrete afgørelser vedrørende skolens elever.

[...]

Stk. 4. Skolens leder udøver sin virksomhed i samarbejde med de ansatte.

Stk. 5. Skolens leder inddrager skolens elever, gennem elevrådet, hvor et sådant forefindes, i spørgsmål vedrørende elevernes sikkerhed og sundhed.

§ 39. Skolens leder påser, at alle elever, der er optaget i skolen, deltager i undervisningen.

Undervisningsministeren fastsætter nærmere regler herom. [[[Bkg. 822, 2004]]]

[...]

§ 51. Klage over afgørelser, der er truffet af de enkelte skoler, kan inden 4 uger fra afgørelsens meddelelse indbringes for de kommunale myndigheder.

[...]

§ 52. Undervisningsministeren kan fastsætte almindelige regler om foranstaltninger til fremme af god orden i skolerne, herunder regler om overflytning af elever til andre skoler i kommunen og regler om overflytning af elever i 10. klasse til andre uddannelses- eller beskæftigelsesforanstaltninger. Undervisningsministeren kan endvidere fastsætte regler om skolernes tilsyn med eleverne i skoletiden.

Bekendtgørelse om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen, bkg 27, 1995
+ Vejledning om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen, vejl. 14, 1995

Bekendtgørelse om tilsyn med folkeskolens elever i skoletiden, bkg. 38, 1995
+ Vejledning om tilsyn med folkeskolens elever i skoletiden, vejl. 10, 1995

Bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen:

§ 1. Skolens regler for orden og samvær skal bidrage til opfyldelsen af folkeskolens formål.

§ 2. Eleverne og lærerne skal i samarbejde medvirke til et godt arbejdsklima i skolen og i de enkelte klasser og til, at eleverne får forståelse for skolens regler for orden og samvær.

Stk. 2. Hvis en elev ikke overholder skolens regler for orden og samvær, skal lærerne gennem samtaler med eleven og hjemmet søge afklaret årsagen hertil med henblik på at bibringe eleven forståelse for ordensreglernes betydning.

§ 3. Bekendtgørelsen fastsætter de øvre rammer for foranstaltninger, der kan iværksættes over for elever, der overtræder skolens ordensregler.

Stk. 2. Skolebestyrelsen fastsætter ordensregler for skolen og kan tillige fastsætte principper for anvendelse af foranstaltninger over for elever, der ikke overholder ordensreglerne.

Stk. 3. Beslutning om iværksættelse af foranstaltninger over for en elev træffes af skolens leder, jf. dog § 8, stk. 2 og 3.

§ 4. Hvis hensynet til undervisningen af resten af klassen eller holdet gør det nødvendigt, kan en elev overføres til anden undervisning på skolen i enkelte timer eller resten af dagen.

§ 5. Over for en elev, der trods forudgående samtaler, påtaler eller advarsler ikke overholder skolens ordensregler, kan følgende foranstaltninger tages i anvendelse:

- 1) Eftersidning i op til 1 time for elever på 3.-10. klassetrin, jf. § 6, stk. 1.
- 2) Udelukkelse fra undervisningen i indtil en uge af elever på 3.-10. klassetrin, jf. § 6, stk. 2.
- 3) Varig overflytning til en parallelklasse ved samme skole af elever på 3.-10. klassetrin, jf. § 6, stk. 3.
- 4) Overflytning til en klasse på tilsvarende klassetrin ved en anden skole i kommunen af elever på 3.-10. klassetrin, jf. § 6, stk. 4.
- 5) Udskrivning af folkeskolen af elever på 10. klassetrin, jf. § 7.

§ 6. Eftersidning i medfør af § 5, nr. 1, er betinget af forudgående meddelelse til hjemmet og af, at eleven er under fornødent tilsyn. Eftersidning må ikke hindre eller væsentligt forsinke en elevs hjemtransport.

Stk. 2. Udelukkelse af en elev fra den almindelige undervisning i medfør af § 5, nr. 2, er betinget af forudgående meddelelse til hjemmet og af, at eleven i udelukkelsestiden er under fornødent tilsyn. Udelukkelse kan kun i særlige tilfælde finde sted to gange inden for samme skoleår.

Stk. 3. Varig overflytning af en elev til en parallelklasse ved samme skole i medfør af § 5, nr. 3, er betinget af, at forældrene forudgående har haft lejlighed til at udtale sig.

Stk. 4. Skolelederen kan iværksætte overflytning til en anden skole i kommunen i medfør af § 5, stk. 4, hvis eleven, dennes forældre og skolelederen ved den nye skole kan tilslutte sig overflytningen, og hvis overflytningen ikke vil medføre merudgifter for kommunen.

Stk. 5. Hvis overflytning ikke kan gennemføres efter stk. 4, træffer kommunalbestyrelsen på grundlag af indstilling fra skolelederen og efter hensyntagen til forældrenes ønske om, til hvilken anden skole eleven skal overføres, beslutning om overflytning skal finde sted, og i bekræftende fald til hvilken skole, overflytning skal ske.

§ 7. Udskrivning af folkeskolen af en elev på 10. klassetrin, jf. § 5, nr. 5, beslutes af kommunalbestyrelsen efter indstilling fra skolelederen, jf. dog stk. 3. Før indstilling afgives, skal eleven have haft lejlighed til at udtale sig. Er eleven undergivet forældremyndighed, skal tillige forældrene have haft lejlighed til at udtale sig.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen skal sikre, at en elev, der i medfør af § 5, nr. 5, udskrives af folkeskolen, overflyttes til en anden uddannelses- eller beskæftigelsesforanstaltning.

Stk. 3. Hvis eleven kan tilslutte sig udskrivningen, kræves der ikke tilslutning fra kommunalbestyrelsen.

§ 8. Legemlig straf må ikke anvendes.

Stk. 2. For at afværge, at elever øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting, kan der anvendes magt i nødvendigt omfang.

Stk. 3. En elev, over for hvem der anvendes magt af den i stk. 2 nævnte karakter, kan af læreren omgående udelukkes fra klassen, hvorefter skolelederen træffer beslutning om de nødvendige videre foranstaltninger.

§ 9. I de tilfælde, hvor der er grund til at antage, at en elevs uhensigtsmæssige opførsel skyldes sociale og emotionelle vanskeligheder, skal skolen i stedet for iværksættelse af foranstaltningen efter § 5 rette henvendelse til pædagogisk-psykologisk rådgivning med henblik på specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand og/eller til de sociale myndigheder.

Stk. 2. Henvendelse til de sociale myndigheder om problemer, der ligger uden for bestemmelserne om underretningspligt i lov om social bistand, må normalt ikke ske, før skolen forgæves har opfordret forældrene til selv at rette henvendelse hertil. Forældrene skal i alle tilfælde underrettes om enhver henvendelse til de sociale myndigheder.

Bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogiske bistand, bkg. 896, 2000

§ 4. Specialundervisning efter § 7, nr. 1-3, kan iværksættes uden iagttagelse af den i § 3 angivne fremgangsmåde, hvis eleven befinder sig i en særlig vanskelig situation, der nødvendiggør en øjeblikkelig indsats fra skolens side. [...]

Specialundervisning kan således i særligt presserende tilfælde iværksættes med øjeblikkelig varsel.

+ Vejledning om folkeskolens indsats over for elever, hvis udvikling kræver en særlig hensyntagen eller støtte, vejl. 9904, 2002:

”Specialundervisning efter § 4 kan ikke anvendes som en disciplinær sanktion. Det må således være en forudsætning for at etablere øjeblikkelig specialundervisning, at der er grund til at antage, at eleven har behov for den specialpædagogiske indsats.”

**1. Hvad det er det for situationer, der til fremme af god orden i folkeskolen kan
nødvendiggøre anvendelse af andre disciplinære foranstaltninger end fysisk
magtanvendelse?**

Hvilke typer af elever?

Hvilke situationer og forhold kan aktualisere særlige foranstaltninger?

Hvor skal tolerance-niveauet ligge, hvem afgør dette, på hvilket grundlag, efter hvilke procedurer ?

2. Hvad det er det særligt for situationer, der kan nødvendiggøre fysisk magtanvendelse?

Hvilke typer af elever og hvilke situationer?

(yngre/ældre – almindelige klasser/centerklasser/specialskoler – problemer med social tilpasning/funktionshandicaps etc.)

(støjen/råben/skrigen/omkringfaren/uefterrettighed/ukvemsord/aggression/hærværk/spytten/riven/k radsen/sparken/vold)

Hvilke teknikker kan anvendes for at undgå fysisk magtanvendelse?

(instruktion, ignorering, afglidning, afledning, tilbagetrækning, time-out, trøst, omsorg etc.)

Hvilke situationer aktualiserer i praksis fysisk magtanvendelse som en nødvendig sidste udvej?

3. Hvilke foranstaltninger og magtmidler bør ikke lovligt kunne anvendes i almindelig praksis?

ILLEGITIME FORANSTALTNINGER:

korporlig afstraffelse (lussinger, slag på kroppen, rusk, anden vold mv.)

nedværdigende behandling:

utilbørlige trusler, grov sarkasme, hån, skældsord, fornærmende tiltale, nedsættende ytringer, systematisk ignoreren, chikane, intimiderende råben eller højtalen, ”verbal vold”, truende kropssprog, ydmygende instrukser

fysisk magtanvendelse: stav/ skjold/ hund/ tåregas/ skydevåben

tvangsindgreb 1): legemsundersøgelse af personen mv./ fotografering og optagelse af fingeraftryk

tvangsindgreb 2): tvangsmedicinering

sikringsmidler: frihedsberøvelse/ anbringelse i sikret enhed/ isolation/ aflåsning/ sikringscelle/ fiksering/ håndjern/ beroligende tvangsmedicinering

disciplinærstraf: bøde, strafcelle/ forhørscele

fastholdelse i personlige hygiejnesituationer (tandbørstning, badesituationer o.lign. ???)

alarm-, pejlesystemer, særlige døråbnere – beskyttelsesfiksering (???)

brev-/ telefonkontrol mv.

4. Hvilke fysiske magtmidler er efter omstændighederne tilladte efter gældende ret, og hvilke betingelser skal være opfyldt for deres anvendelse?

I denne forbindelse kan det have betydning først at afklare, hvad det er for handlinger, som i almindelighed er ulovlige.

Straffeloven indeholder bestemmelser om strafbar vold, jf. strl. §§ 244-246.

Undergrænse for strafbar vold: ”et ikke helt ubetydeligt indgreb mod en andens legeme”, iværksat med midler som slag, kraftigt skub, førergreb, fast greb i nakken, benspænd, vælten omkuld, kast med genstande, spark etc.

Ikke strafbar vold: et løst greb om håndled, et tag i armen, et let puf, et lille skub, et tjat, at tvinge tilbage ved selv at gå fremad, let fastholdelse af hovedet

Ikke nødvendigvis afgørende: smerte, rifter, mærker

Straffeloven indeholder desuden en bestemmelse om ulovlig tvang og en bestemmelse om ulovlig frihedsberøvelse, jf. strl. §§ 260-261

Handlingstyper i grænseområdet: fastholdelse af hoved/ fast greb i armen/ et lempeligt greb i nakken/ fysisk fastholdelse af kroppen/ rusk

Afhænger af omstændighederne om lovlig/ ulovlig tvang/ vold

Generelt: undergrænsen ligger ikke urimeligt lavt!

Det almindelige forbud mod vold viger i forskellige sammenhænge for særlige undtagelser. Fra gammel tid har der således været anerkendt en revselsesret, som visse personer havde til at tugte undergivne, f.eks. familiemedlemmer, tjenestefolk, institutionsanbragte.

Revselsesretten er på forskellige områder blevet ophævet lidt efter lidt.

I Danske Lov 6-5-5, 6-5-6 og 6-9-4 var der bestemmelser om husbondens og hans hustrus revselsesret over for børn og tyende, mens loven afskaffede husbondens ret til at revse hustruen. De nævnte bestemmelser blev ophævet med straffeloven af 1866, men det var ikke hermed meningen at ophæve revselsesretten. Medhjælperloven af 1921 ophævede retten til at revse tyende.

Imellem 1979 og 1987 afskaffede de øvrige nordiske lande de sidste rester af forældres ret til at revse deres børn. I Danmark indsatte man i 1985 en regel i myndighedsloven om, at forældremyndighedens indehaver har pligt til at "beskytte barnet mod fysisk og psykisk vold og anden krænkende behandling". Det var dog ikke hermed meningen helt at ophæve revselsesretten. I 1997 har folketinget afskaffet den sidste rest af den revselsesret, som tidligere tilkom indehavere af forældremyndighed over for deres børn.

Den Europæiske Menneskeretsdomstol har lidt efter lidt forkastet retten til fysisk afstraffelse af børn og unge, senest med en afgørelse fra 1998, som fandt UK skyldig i overtrædelse af art. 3. I juni 2004 vedtog Europarådets Parlamentariske Forsamling en rekommendation om "Europe-wide ban on corporal punishment of children", 1666 (2004).

Folkeskoleloven af 1937 forpligtede undervisningsministeren til at fastsætte almindelige regler for, »hvorledes der skal forholdes med elever, der gennem deres opførsel skader skolens arbejde«, jf. lov af 18. maj 1937 § 28, 3. pkt. I medfør af denne bestemmelse udstedte Undervisningsministeriet i 1938 en bekendtgørelse om forholdsregler til opretholdelse af god orden i folkeskolen. Den tillod anvendelse "under særlige omstændigheder" af legemlig revselse over for "særlige og alvorlige forseelser, fortrinsvis over for børn, der viser rå og hensynsløs optræden over for kammerater", jf. bkg. 306, 1938 pkt. 4 og pkt. 6, 1. punktum.

”Som legemlig revselse må kun anvendes slag – ikke over 3 – med et tyndt spanskrør på sædet udenpå tøjet. Straffen skal tildeles med besindighed og alvor og såvidt muligt umiddelbart efter forseelsen.”, jf. pkt. 6, 2. punktum.

Folkeskoleloven af 1937 pålagde i øvrigt skolekommissionen at udfærdige et ordensreglement, og heri skulle der bl.a. optages bestemmelser om, »hvoreledes der skal forholdes over for børn, der ikke møder rene i skolen« jf. § 28, 1-2. pkt.

I 1951 blev legemlig afstraffelse ophævet i de de københavnske kommuneskoler.

I 1966 afgav et af undervisningsministeriet nedsat udvalg en betænkning om forholdsregler til opretholdelse af god orden i skolen, jf. bet. 407, 1966. Heri konstaterede man bl.a., at skolerne i København klarede sig udmærket uden korporlig afstraffelse af eleverne.

I 1967 afskaffedes klø generelt i skolevæsenet. Dette skete med en ny bekendtgørelse, i folkemunde kendt som ‘spanskrørscirkulæret’, jf. bkg. 276, 1967.; samme år forbød en bekendtgørelse i øvrigt afstraffelse af klienterne i døgninstitutioner for børn og unge.

I bekendtgørelsen fra 1967 blev det bestemt, at legemlig straf ikke må anvendes, jf. § 8, stk. 1, som fandt vej til både en senere bekendtgørelse af 1986 og den nugældende bekendtgørelse af 1995.

Med folkeskoleloven af 1973 blev undervisningsministerens pligt til at fastsætte regler ændret til en ret, og – tidstypisk – angik denne nu »foranstaltninger til fremme af trivsel i skolerne«, jf. lov 1973 § 44, stk. 2.

Retstilstanden på området er senest bekræftet med § 8 i bekendtgørelsen fra 1995.

»§ 8. Legemlig straf må ikke anvendes.«

Det er i denne sammenhæng vigtigt at holde sig for øje, at dette forbud har to forgreninger.

For det første er bestemmelsen som sagt udtryk for, at der ikke i forholdet mellem en lærer og en elev er en særlig beføjelse for førstnævnte til at foretage sig noget, som i andre sammenhænge ville være strafbart som vold. Man må ikke slå på en fræk elev for at få ro i klassen, for at få en

genstridig elev til at svabre efter gymnastiktimen, eller for at få en overstadig elev ind på rækken før afsyngning af morgensang.

For det andet betyder forbuddet mod legemlig straf, at en lærer helt generelt ikke øvrigt må påføre en elev nogen form for fysisk smerte eller ubehag, hvis det sker med det formål at iværksætte en straf. Og straf betyder ganske enkelt sanktion for en forkert opførsel, dvs. brud på en eller anden norm for almindelig omgangsform eller særlige pligter, f.eks. hvis eleven råber for højt, snakker i mobiltelefon, hiver i pigernes bh, ikke afleveret hjemmeopgaver til tiden eller tegner grafitti på væggen. Sådan noget kan der gribes ind over for, også disciplinært. De mest indgribende af de tilladte midler er angivet i bekendtgørelsen, og visse andre midler er tilladte som det mindre i det mere. Men et sådant middel må aldrig have karakter af legemlig afstraffelse, heller ikke selv om der er tale om en så lempelig foranstaltning, at den ikke falder ind under straffelovens voldsbestemmelser.

Så en lærer må ikke give en elev "en nød" ved at slå den pågældende oven i hovedet med knoerne.

En lærer må ikke hive en dreng i de små hårstrå ved tindingen eller trække vedkommende i ørerne som straf for uvorn opførsel.

I den magtanvendelsesbekendtgørelse, som knytter sig til den sociale servicelovs bestemmelser om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet, står der udtrykkeligt at »nedværdigende behandling« ikke er tilladt.

Noget tilsvarende kunne der godt med rimelighed stå i bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen.

Der skal ikke særlig megen god vilje til at tolke formålsbestemmelsen i folkeskoleloven som udtryk for, at »nedværdigende behandling« ikke er tilladt.

I øvrigt fremgår det af Børnekonventionens artikel 28, at disciplin i skolen skal være menneskeværdig.

Og efter den sociale servicelovs § 36 har den, »der får kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år fra forældres eller andre opdrageres side udsættes for vanrøgt eller nedværdigende behandling

eller lever under forhold, der bringer dets sundhed eller udvikling i fare, har pligt til at underrette kommunen«.

Det er væsentligt at gøre sig klart, at der efter gældende ret ikke er givet særlige eller udvidede beføjelser på skoleområdet til anvendelse af fysiske magtmidler.

Sådanne særlige magtbeføjelser findes lige så lidt som det er tilfældet på den del af det sociale område, som ikke vedrører børn og unge anbragt uden for hjemmet, eller voksne med vidtgående funktionsnedsættelse. Pædagoger i vuggestuer, børnehaver, fritidshjem, klubber, dagplejeordninger, dagtilbud etc. har ikke særlige magtbeføjelser. Det har medarbejdere i socialforvaltningerne i øvrigt heller ikke.

Særlige magtbeføjelser er heller ikke tildelt kassedamer, buschauffører, taxachauffører, vagtmænd i indkøbscentre eller butikker, togrevisorer eller dørmænd på diskoteker.

Og man kan jo ikke bare ”melde sig ud af straffeloven”, medmindre Folketinget har givet lov til det!

Mange enkeltpersoner inden for grupper som de nævnte kunne sikkert godt sommetider ønske sig nogle særlige magtbeføjelser; men det har de altså ikke. Og det skal de heller ikke have!

Alle borgere har de beføjelser til udøvelse af fysisk magt, som følger af reglerne om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse, herunder en ret til at foretage private anholdelser.

Kun på ganske bestemte områder er der i lovgivningen tildelt visse grupper særlige magtbeføjelser. Ud over hvad der følger af de særlige regler på det sociale område, er der kun videregående adgang til magtanvendelse og til anvendelse af særlige magtmidler for politifolk, fængselsfolk, personale i psykiatrien og militæret. Hertil kommer den særlige lov om tilbageholdelse af stofmisbrugere i behandling; men den anvendes ikke i praksis.

Til illustration kan det nævnes, at der i studie- og ordensreglerne for de gymnasiale uddannelser er der fastsat en række sanktioner, jf. bkg. 1249, 2004 og vejl. 121, 2004. Bestemmelserne indeholder intet om anvendelse af fysisk magt. Det er ikke nødvendigvis udtryk for, at sådanne situationer ikke kan forekomme, men for, at der ikke gælder noget specielt ved siden af lovgivningens almindelige regler.

Forklaringen på, at der overhovedet står noget om legemlig straf og fysisk magtanvendelse i reglerne om folkeskolen, og på, at der står, som der gør, må til dels søges i historiske tilfældigheder. Men man kan godt forledes til at læse regelgrundlaget som om, bestemmelsen i bekendtgørelsens § 8, stk. 2, giver hjemmel til udøvelse af beføjelser ud over dem, der følger af lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret, lovlig retshåndhævelse mv. En sådan læsemåde er der imidlertid ikke hold i.

Udvidede magtbeføjelser ville forudsætte særlig lovhjemmel, og en sådan findes ikke. Folkeskolelovens § 52 bemyndiger således ministeren til at fastsætte »almindelige regler om foranstaltninger«, herunder om overflytning, men indeholder ikke noget grundlag for udstedelse af regler om særlige magtbeføjelser eller anvendelse af særlige magtmidler.

Det særlige ved reglerne på de nævnte områder – f.eks. i lov om social service – er, at der fastsættes regler om visse tvangsindgreb, f.eks. legemsundersøgelse eller tvangsbehandling; om anvendelse af særlige magtmidler, f.eks. isolation og fiksering; og/eller om særlige indgreb i selvbestemmelsesretten, f.eks. ved brevkontrol eller hygiejniske foranstaltninger. Dette sker i nogle tilfælde ved, at der udtrykkeligt skabes en bemyndigelse for den pågældende minister til at fastsætte nærmere regler herom. Baggrunden herfor er jo først og fremmest, at der er tale om situationer, hvor man ikke ultimativt kan reagere over for umedgørlige personer ved at skille sig af med dem.

Særlige regler om udvidet adgang til fysisk magtanvendelse findes ikke på skoleområdet længere. Derimod findes der særlige regler om foranstaltninger og afgørelser, som kan iværksættes over for elever, som ikke indpasser sig af sig selv eller ved anvendelse af almindeligt anerkendte pædagogiske metoder.

I den foreliggende sammenhæng vil der ikke blive foretaget en nærmere granskning af, om der er grund til at justere på bekendtgørelsens betingelser for at iværksætte andre foranstaltninger end fysisk magtanvendelse. Der skal blot peges på, at de foranstaltninger, som er hjemlet, efter omstændighederne kan være lige så eller mere indgribende og have lige så følelige virkninger, som fysisk magtanvendelse. Det betyder bl.a., at spørgsmålet om registrering, indberetning og fastlæggelse af nærmere retningslinjer også kan have væsentlig betydning i denne forbindelse.

Med hensyn til fysisk magtanvendelse plejer man retligt set som udgangspunkt at sondre mellem tilfælde, som er strafbare og situationer, der gør det tilladeligt at foretage handlinger, der ellers er strafbare, f.eks. som vold, trusler, frihedsberøvelse, ulovlig tvang, tingsødelæggelse, etc.

I straffeloven findes der generelle bestemmelser om nødværge, nødret, lovlig retshåndhævelse mv., jf. §§ 13-14.

§ 13. Handlinger foretagne i nødværge er straffri, for så vidt de har været nødvendige for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb og ikke åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt.

Stk. 2. Overskrider nogen grænserne for lovligt nødværge, bliver han dog straffri, hvis overskridelsen er rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse.

Stk. 3. Tilsvarende regler finder anvendelse på handlinger, som er nødvendige for på retmæssig måde at skaffe lovlige påbud adlydt, iværksætte en lovlig pågribelse eller hindre en fanges eller tvangsanbragt persons rømning.

§ 14. En handling, der ellers ville være strafbar, straffes ikke, når den var nødvendig til afværgelse af truende skade på person eller gods, og lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning.

Forholdet er det, at handlinger foretagne i nødværge er straffri. Dette gælder i alle tænkelige sammenhænge, og der kræves med andre ord ikke nogen særlig hjemmel for at udøve nødværge i bestemte institutioner, over for bestemte persongrupper eller i bestemte situationer. Det har bestemmelsen i straffeloven gjort op med helt generelt.

For at en handling kan bedømmes som straffri nødværge, kræver straffeloven, at den har været nødvendig og forsvarlig.

Handlingen skal for det første have været nødvendig »for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb«. Et sådant angreb kan sådan set være rettet mod hvad som helst, ikke bare en persons liv, legeme eller frihed. I princippet kan der f.eks. også udøves nødværge over

for brandstiftelse, hærværk, tyveri, blufærdighedskrænkelser, fredskrænkelser og ærekrænkelser. Men i praksis er det selvsagt nødværge ved forvoldelse af fysisk skade eller tab, der er det mest relevante.

Sommetider kan man bedst afværge et angreb ved at trække sig eller fjerne sig; men man kan ikke sige, at det aldrig er nødvendigt at handle i nødværge, hvis det er tilfældet. En ”modhandling” kan efter omstændighederne godt være nødvendig.

Handlingen må dog for det andet ikke ”åbenbart” gå ud over, hvad der er forsvarligt »under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning«. Dette krav om proportionalitet kan også betegnes som ”det mindste middels princip”. Hvad der ligger heri, afhænger ganske rigtigt af den konkrete situation, og der kan ikke trækkes en knivskarp grænse. Det kræver loven heller ikke, at man er i stand til, for strafbarhed forudsætter som sagt en ”åbenbar” overskridelse af det forsvarlige. Det indebærer dels en erkendelse af, at der må være visse frihedsgrader for udøvelsen af et skøn i den konkrete situation, ikke mindst for den der har en handlepligt i den konkrete situation, dels at tvivl ved bevisbedømmelsen kan forventes at komme den til gode, som mener at have foretaget en retsmæssig nødværgehandling. Juridisk set anlægger retten dog en objektiv målestok på grænserne for nødværge, så det tilkommer ikke den enkelte frit at anvende sin egen ideologi på det spørgsmål.

Straffeloven har også på anden vis taget højde for det forhold, at det i en konkret nødværgesituation kan være svært at holde sig inden for de nævnte grænser, og man kan komme til at gå for vidt. Det er derfor bestemt, at man også er straffri i tilfælde, hvor man overskrider grænserne for lovligt nødværge, »hvis overskridelsen er rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse«.

For personale i offentlige institutioner kan det have særlig interesse, at regler og principper svarende til dem om nødværge gælder helt generelt i forbindelse med lovlig myndighedsudøvelse, bl.a. med hensyn til »handlinger, som er nødvendige for på retmæssig måde at skaffe lovlige påbud adlydt« [...], jf. strl. § 13, stk. 3.

Også handlinger, der foretages som udslag af såkaldt nødret er efter omstændighederne straffri, jf. strl. § 14. Dette gælder i alle tænkelige sammenhænge, og der kræves med andre ord ikke nogen særlig hjemmel for at udøve nødret i bestemte institutioner, over for bestemte persongrupper eller i bestemte situationer. Det har bestemmelsen i straffeloven gjort op med helt generelt.

§ 14. En handling, der ellers ville være strafbar, straffes ikke, når den var nødvendig til afværgelse af truende skade på person eller gods, og lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning.

For at en handling kan bedømmes som straffri nødret, kræver straffeloven, at den har været nødvendig og forsvarlig.

Handlingen skal for det første have været nødvendig »til afværgelse af truende skade på person eller gods«. Men der forudsættes ikke her nødvendigvis et ”angreb”, så der kan godt være tale om en fare, der f.eks. skyldes et barns uforsigtighed eller uansvarlighed.

Handlingen må for det andet ikke åbenbart gå ud over, hvad der er forsvarligt i den forstand, at »lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning«.

Hvad der ligger i disse betingelser, afhænger igen af den konkrete situation, og der kan heller ikke her trækkes en knivskarp grænse. Det kræver loven heller ikke, at man er i stand til, for bedømmelsen følger de samme principper som i sager om nødværge.

Bekendtgørelsens bestemmelser om fysisk magtanvendelse er meget indforstået og kunne med fordel nyskrives. Det, der burde stå noget tydeligere i bekendtgørelsen, er vel noget i retning af følgende.

§ 000. Legemlig afstraffelse eller nedværdigende behandling er ikke tilladt. Elevens værdighed og personlige integritet skal respekteres.

Stk. 2. Hvis en elev vedholdende forstyrrer undervisningen under en lektion, kan den pågældende udelukkes fra klassen for resten af timen (»sættes uden for døren«). Nægter den pågældende at følge lærerens anvisninger, og kan læreren ikke uden væsentlig ulempe for de øvrige elever bringe eleven til orden, underrettes skolens leder.

Stk. 3. I øvrigt gælder lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse, jf. straffelovens §§ 13-14 og retsplejelovens § 755, stk. 2.

I vejledningen kunne det i øvrigt med fordel klargøres, hvad dette betyder.

Der er ikke behov for særlige bestemmelser, om at skolen kan kræve, at eleverne sommetider skal sidde stille, skal deltage i aktiviteter og i øvrigt skal opføre sig ordentligt. Det følger nemlig af, at der er almindelig undervisningspligt, sådan som det nærmere er bestemt i folkeskolelovens kap. 5. Denne undervisningspligt har et formål, som der det, der kommer til udtryk i folkeskolelovens indledende bestemmelse om skolens formål og opgaver, jf. folkeskolelovens § 1.

Forældre skal som bekendt medvirke til, at barnet opfylder undervisningspligten, og må ikke lægge hindringer i vejen herfor, jf. § 35. Og skolen har ansvar for tilsynet med eleverne i skoletiden.

For at kunne opfylde skolens formål er skolen og den enkelte lærer inden for disse rammer beføjet til at stille rimelige og sagligt begrundede krav til den enkelte elevs deltagelse i undervisningen.

Dette blev nok udtrykt med større tydelighed i bekendtgørelsen af 1938:

”Børnene skal med flid og påpasselighed følge skolens arbejde og i alle forhold vise lydig, høflig og sømmelig optræden.”, jf. pkt. 2.

Dette kom nok efterhånden til at lyde lidt gammelmodigt, så i bekendtgørelsen af 1967 stod der i stedet:

”Der må i skolen være arbejdsro og god orden, for at skolen kan være i stand til at opfylde sit formål.” jf. § 1, 1. pkt. [+ tryghed og gensidig tillid, 2. pkt]

I bekendtgørelsen af 1995 står der følgende:

”Skolens regler for orden og samvær skal bidrage til opfyldelsen af skolens formål.”, jf. § 1 [+ § 2 om samarbejde, godt arbejdsklima og forståelse for reglerne for orden og samvær]

Skolen og dens medarbejdere har med andre ord nogle almindelige beføjelser til at sørge for, at de grundlæggende krav til orden og samvær overholdes.

I skoletiden træder skolen som institution og den enkelte lærer så at sige i forældrenes sted og har beføjelse til at sørge for almindelig god husorden og ordenligt omgangstone, sådan som det også følger af almindelige retsgrundsætninger og forholdets natur i alle mulige andre typer af institutioner, hvor folk er nødt til at tage hensyn til hinanden under et udefra anordnet samvær.

Så udgangspunktet er, at skolen og den enkelte lærer i skolens dagligdag er beføjet til at udøve samme form for fysisk magt, som forældrene i sammenlignelige situationer ville kunne tage i anvendelse. Lige så lidt, som der tilkommer forældre en særlig ret til at udøve vold mod deres børn, lige så lidt har en lærer en sådan beføjelse. Men der findes en lidt ubestemt område, der tillader den, der har ansvar for et barns opførsel i en given situation, at anvende en vis fysisk magt, som ellers ville blive bedømt som ulovlig tvang. Hvis nogen principielt overhovedet kan udledes af Tapedommen, er det nærmest det.

Det betyder f.eks., at hvis lille Ida i børnehaveklassen eller 1. klasse græder fortvivlet og ikke kan holde op, så må lærer Hansen godt tage hende op og bære hende ud på gangen for at trøste hende, mens resten af klassen passer sig selv et øjeblik. Og hvis lille Tage har rodet sig ud i en heftig brydekamp med en klassekammerat, må lærer Jensen godt gøre noget tilsvarende, uden at det kræver udtrykkelig hjemmel nogen steder. På samme måde er det fuldt berettiget, at en lærer, der har det fornødne mentale overskud og den nødvendige fysiske styrke, fastholder, flytter eller fjerner en meget urolig elev eller et vildt skrigende barn (med mekanisk tvang). Forudsætningen er vel at mærke, at det drejer sig om et barn, som man regner med at kunne magte uden at komme i håndgemæng eller slagsmål med udsigt til skade på en af parterne. Så det duer i almindelighed ikke, hvis det er en stor kleppert, en meget voldsom elev eller et barn, der ligefrem er bevæbnet, i hvert fald ikke medmindre man har sørget for at vedligeholde sine færdigheder fra seneste kursus i selvforsvar (kurser fastholdelses- og frigørelsesteknikker).

I denne sammenhæng er der normalt ikke behov for at henvise til reglerne om nødværge, så det har i denne sammenhæng ingen betydning, at disse regler kun giver ret til at afværge et uretmæssigt angreb.

Men hvis en stor kleppert i 9. klasse skruer voldsomt op for sin medbragte ghettoaster, bliver ved med at ligge hen over bordet, eller sidder i vindueskarmen og råber ukvemsord, så er situationen en

anden. Her er det i almindelighed ikke en del af lærerens funktion eller beføjelser at gå i fysisk nærkontakt, og her er der behov for særlige regler og procedurer.

Det er ikke hensigtsmæssigt, at den nugældende bekendtgørelse alene omtaler lærerens udelukkelse af en elev fra klassen i tilfælde, hvor der anvendes magt, jf. § 8, stk. 3. Det er underforstået, at en elev også kan sættes uden for døren også i tilfælde, hvor der ikke forudgående har været behov for anvendelse af fysisk magt, og det kan ligeså godt står udtrykkeligt i bestemmelsen.

Det store spørgsmål er vel så, hvad man stiller op, hvis eleven ikke frivilligt forlader klassen, men forbliver i lokalet og fortsætter med at forstyrre undervisningen. Bekendtgørelsen og vejledningen bygger tydeligvis på den forudsætning, at der i visse tilfælde kan blive behov for at anvende fysisk magt. I vejledningen står der således, at der er adgang til med magt at fjerne eleven fra klassen, hvis den pågældende har truet med eller anvendt fysisk eller psykisk vold.

Udtrykket ”psykisk vold” er nu nok ikke særlig heldigt, for begrebet kendes ikke i lovgivningen og giver alt for vide muligheder for personlige udlægninger. Det afgørende er også i denne samhæng, om der er grundlag for udøvelse af nødværge, nødret, lovlig retshåndhævelse eller noget, der grænser ganske tæt dertil. Og det kan bestemt ikke udelukkes, at en elevs opførsel kan give grundlag for noget sådant, også selv om den pågældende ikke har gjort sig skyldig i egentlige trusler eller fysisk vold. Men der skal ganske meget til, for at magtanvendelse i sådant tilfælde vil være lovlig.

Og vil vi have en retstilstand, der lægger op til, at lærerne skal til at slås med uefterrettelige elever? Det skal vi selvfølgelig ikke! Dels vil en sådan ordning være i strid med nutidens forestillinger om, hvad der er god pædagogisk praksis. Dels vil beføjelser af denne art alt for let kunne misbruges.

Jeg har ikke noget færdigt bud på, hvad man kan stille op i sådanne situationer. Overvejelser af den art vil jeg i det store hele overlade til andre faggrupper, folk med praktisk erfaring på området og særligt sagkyndige. Men det kan vel efter omstændighederne være nødvendigt at afbryde undervisningen, tilkalde skolens leder eller anden assistance, eventuelt flytte resten af klassen

til en anden lokalitet, eller hvad der nu rent praktisk kan tænkes af muligheder for at få klaret det akutte problem. Til min glæde bemærkede jeg, at besvarelserne af de udsendte spørgeskemaer indeholder nogle udtalelser, som peger på, at en truende eller aggressiv elev på den måde kan få ”lov til at rase ud i fred” (s. 59 midt). Under alle omstændigheder er det selvsagt vigtigt, at der er et passende beredskab med henblik på tilspidsede situationer, og dette er vel også en selvfølge på skoler, hvor sådanne forekommer jævnligt (”udrykningshold”/ ”ambulancetjeneste”).

I rapporten fra CLH oplyses det, at man på en specialskole for elever med DAMP formår at dæmpe risikoen for skader og behovet for magtanvendelse i lyset af en kollektiv bevidsthed om, at hvis en elev bliver udadreagerende, flytter resten af klassen sig væk fra eleven. Denne form for konflikthåndtering kan formentlig være til inspiration også i andre sammenhænge.

I grelle tilfælde kan det være nødvendigt at tilkalde politiet. Det vil man formentlig så vidt muligt søge at undgå; men hvis der ligefrem er begået mere eller mindre alvorlige strafbare forhold, eller situationen i øvrigt er ude af kontrol eller ekstrem, er det jo politiet, der har til opgave at klare situationen, og som alt andet lige har forudsætningerne for at gøre det.

I forlængelse af en voldsom episode forudsætter det, at der efterfølgende tages de midler og foranstaltninger i brug, som står til rådighed for at imødegå gentagelse og så vidt muligt hjælpe eleven på rette vej.

I rapporten fra CLH tilkendegives der en vis beklagelse over, at de generelle regler om nødværge ikke ”i forhold til en praktisk pædagogisk hverdag ... hjælper personalet til en helhedspræget forståelse af problemstillingen”, selv om formuleringerne i regelværket nok angiver ”relevante og formålstjenlige afgrænsninger” (s. 13 midt). Frustrationen er såmænd forståelig nok; men det ville være en misforståelse at tro, at problemerne kan løses med udstedelse af et endegyldigt og autoritativt regelsæt. For det første er situationerne i praksis mangfoldige og vidt forskellige. For det andet kan praksis kun til en vis grad styres fornuftigt med abstrakte regler. For det tredje skal man holde sig for øje, at en udpensling af, hvornår man må bruge magt, indebærer risiko for en mere vidtgående praksis, end man har i forvejen. Detaljerede retningslinjer kan let opfattes som et signal om, at magtanvendelse er i orden i de pågældende situationer, også selv om meningen egentlig er at begrænse udøvelsen af fysisk magt.

Det må gennemgående foretrækkes at udstikke nogle principper og fastlægge nogle rammer. Resten kan med fordel overlades til den mere eller mindre sunde dømmekraft og en fornuftig procedure for opfølgning.

Der er visse magtmidler, som aldrig må tages i anvendelse, og andre som må bruges i visse situationer, og dem må man så forholde sig fagligt bevidst og kvalificeret til.

Noget andet er, at det kan være særdeles hensigtsmæssigt med retningslinjer af den type, som rapporten gengiver fra en skole, der har givet anvisninger med hensyn til rammer for og opfølgning på magtanvendelse (s. 51 nederst f.). Her peges der bl.a. på, at der så vidt muligt bør være andre til stede, helst en anden voksen.

Der kan også være grund til at pege på det princip, som har fundet udtryk i Socialministeriets vejledning om særli støtte til børn og unge, og som generel gyldighed som rettesnor for magtanvendelse over for børn og unge:

»Indgriben fra en medarbejders side over for konfliktskabende opførsel må kun udføres således, at indgrebet af barnet eller de unge umiddelbart kan forstås som den direkte konsekvens af den udviste adfærd.« Jf. vejl. 4, 2002 pkt. 209, 1. pkt.

5. Hvad skal der gælde om registrering og indberetning?

Hvis tvangsanvendelse skal kunne kontrolleres, er det nødvendigt, at det nøje registreres hvornår, der udøves tvang, med hvilken begrundelse, og at oplysning om denne registrering også kommer videre til anden myndighed som et led i en fast løbende rapportering. Selve rapporteringen kan danne grundlag for en vis generel kontrol og vil med selve sin eksistens ganske som registrering af hvert enkelt tilfælde ikke kunne undgå at få en vis præventiv karakter. Personalet vil ved at skulle redegøre skriftligt for, hvad der er foregået ved tilførsel til en protokol, der føres over al tvangsanvendelse, få selvindsigt og gennem gengivelse af de episoder, der har udløst tvang, så at sige efterfølgende blive konfronteret med egne beslutninger og begrundelser for disse, hvilket ikke kan undgå at påvirke fremtidig adfærd i tilsvarende situationer. Journaltilførsel af tvang giver også andre dele af personalet, naturlig anledning til at reagere på eventuelt mindre vellykkede forløb.

Alle skoler bør have ensartede retningslinjer for registrering, og der bør være standardiserede indberetningsskemaer til formålet! Retningslinjerne bør angive, hvilke typer af magtmidler, der efter omstændighederne er lovlige, først og fremmest fysisk fastholdelse og flytning (førsel til et andet sted). De grundlæggende principper for magtanvendelse bør også nævnes.

Alle relevante situationer bør registreres i institutionen. Det vil i princippet sige to slags situationer:

1) dels hvor der er foretaget lovlige indgreb, der har været så væsentlige eller alvorlige, at der ville være tale om strafbare forhold, hvis ikke der forelå nødværge, nødret eller lovlig myndighedsudøvelse; men ikke nødvendigvis de situationer, hvor forældre kunne have anvendt tilsvarende magt. Og er man i tvivl om, hvorvidt forholdet er alvorligt nok, er det bedre at indberette for meget end for lidt. Skolelederen bør umiddelbart sende kopi af sådanne skemaer til kommunen. Med passende mellemrum bør skolelederen desuden indsende sine bemærkninger til praksis, herunder såvel om det generelle billede som om eventuelle særlige forhold.

Forvaltningen gennemgår løbende det indsendte materiale og udarbejder årligt en samlet rapport til skole- og socialudvalget. Efter behov tages der skridt til konkret opfølgning.

2) dels de situationer, hvor reglerne er eller kan være overtrådt, og hvor der eventuelt er tale om en tjenesteforseelse eller et strafbart forhold. Skolelederen bør udrede situationen og snarest sende materialet og sine egne bemærkninger til kommunen og andre relevante instanser.

Der vil altid være et gråzoneområde, hvor det beror på et skøn, om der i det konkrete tilfælde overhovedet har været tale om magtanvendelse. Registreringspligten bør være indrettet således, at der også registreres i tilfælde af tvivl. For en overordnet betragtning er det bedre med en indberetning for meget end efterfølgende tvivl og uoverensstemmelser.

Magtanvendelsesbkg. for døgninstitutioner, december 2004:

Stk. 2. Barnet eller den unge, der har været involveret i episoden, der udløste magtanvendelsen, skal gøres bekendt med skematilførslen og have lejlighed til at ledsage denne med sin egen redegørelse for episoden.

Stk. 3. Indberetningsskemaet skal forefindes i institutionen i en dertil særlig beregnet protokol.

Stk. 4. Institutionens leder skal straks sende kopi af indberetningsskemaet til kommunen.

Stk. 5. Institutionens leder skal ved månedens udgang sammen med sine kommentarer indsende kopi af indberetningsskemaerne til amtskommunen, der gennemgår skemaerne.

I denne forbindelse er det meget vigtigt at holde sig for øje, at formålet med en almindelig indberetningsordning ikke er at gøre det lettere at få fyret eller straffet medarbejdere, der er gået over stregen. Det er en selvstændig problematik, som må klares på sædvanlig vis og efter selvstændige regler og principper.

Det er et anerkendt princip i dansk ret, at man ikke har pligt til at inkriminere sig selv, hvis der er udsigt til strafansvar. Under indtryk af praksis ved EMD er dette princip i øvrigt for ganske nylig blevet lovfæstet med en udtrykkelig bestemmelse i den nye retssikkerhedslov, jf. lov 442, 2004 om retssikkerhed ved forvaltningens anvendelse af tvangsindgreb og oplysningspligter, som trådte i kraft den 1. januar 2005. Her i hedder det:

»Hvis der er konkret mistanke om, at en enkeltperson eller juridisk person har begået en lovovertrædelse, der kan medføre straf, gælder bestemmelser i lovgivningen m.v. om pligt til at meddele oplysninger til myndigheden ikke i forhold til den mistænkte, medmindre det kan

udelukkes, at de oplysninger, som søges tilvejebragt, kan have betydning for bedømmelsen af den formodede lovovertrædelse.«, jf. § 9, stk. 1.

I bekendtgørelsen om magtanvendelse i døgninstitutioner for børn & unge er det udtrykkeligt bemærket, at en medarbejder, der tjenstligt indberettes for en tjensteforseelse eller et strafbart forhold, skal gøres bekendt med ikke at have pligt til at udtale sig:

»En medarbejder, der tjenstligt indberettes for en tjensteforseelse eller et strafbart forhold, skal have udleveret en fremstilling af sagens faktiske omstændigheder og have adgang til at afgive en skriftlig udtalelse om fremstillingen. Medarbejderen skal samtidig gøres bekendt med ikke at have pligt til at udtale sig om fremstillingen.«, jf. bkg. 1309 af 12. december 2004 § 19, stk. 8.

Et udtryk for samme tankegang finder man f.eks. i den ret nye lov om patientsikkerhed, der handler om rapporteringspligt for sundhedspersoner vedrørende ”utilsigtede hændelser”:

§ 6. En sundhedsperson, som rapporterer en utilsigtet hændelse, kan ikke som følge af sin rapportering underkastes disciplinære undersøgelser og foranstaltninger af ansættelsesmyndigheden, tilsynsmæssige reaktioner af Sundhedsstyrelsen eller strafferetlige sanktioner af domstolene.

En medarbejder, der får en sag på halsen, har imidlertid ret til at udtale sig. Hvis ledelsen er klar over, at der er foregået noget problematisk, og den pågældende medarbejder ikke vil udtale sig, har vedkommende under alle omstændigheder et problem, uanset om der er en registrerings- og indberetningsordning eller ej. Problemet kan være ansættelsesretligt og/eller strafferetligt. I den nye magtanvendelsesbekendtgørelse for døgsinstitutioner udtrykkes dette således:

§ 25. Over for den ansatte kan anvendes de reaktionsmuligheder, der følger af pågældendes ansættelsesvilkår.

Der findes jo særlige procedureforskrifter for den slags, herunder om ret til bisidder eller advokat.

I rapporten fra CLH bemærkes det, at spørgsmålet om magtanvendelse er et følsomt emne, som det kan være vanskeligt at bakke med lokalt. Det påpeges derfor, at det er vigtigt, at der udefra kommer et krav om indberetning mv. Det er jeg helt enig i, og rette afsender af et sådant budskab vil selvsagt

være Undervisningsministeriet. Retningslinjer for folkeskolen kan med fordel fastsættes i en revideret udgave af Undervisningsministeriets bekendtgørelse.